

اندیشه سیاسی مسلمانان

فتح‌الله پیرشان

رابطه مردم و حاکمان در اندیشه فاضل هندی

امروزه از شاخصه‌های توسعه سیاسی یک جامعه، نوع رابطه مردم و حاکمان آن است. در تطوری که در سیاست‌ورزی و حکمرانی به وجود آمده، دیگر مردم تحت فرمان و خادم حاکمان نیستند؛ بلکه مردم تعیین‌کننده حکومت و ناظر بر حسن انجام وظایف دولت‌ها از طریق سازوکارهای نظارت مستقیم و غیرمستقیم به شمار می‌آیند. البته این دیدگاه تصور یافته در فلسفه سیاسی جدید، نسخه عملی بی‌رونی ندارد و دموکراسی‌ها با هزاران ترفند و طرح باز هم ترجمان «الحق لمن غلب» اند.

بدون اغراق می‌توان نسخه عملیاتی این دیدگاه جدید را در اندیشه‌های اسلامی حکومتداری یافت. در واقع، دین مبین اسلام نگاه تک‌بعدی و ارجحیت یکی از دوگانه مردم یا حاکمان را رد می‌کند و به برقراری رابطه‌ای دو سویه میان مردم و حکمرانان می‌اندیشد. بنابراین آن چنان که امام علی(ع) نیز در خطبه ۲۰۷ کتاب شریف «نهج‌البلاغه» بیان داشته‌اند، حاکمان بر مردم و مردم بر حاکمان حقوق متقابل دارند و تنها در صورت رعایت این حقوق است که اسباب پایداری نظام سیاسی اسلام فراهم می‌شود.^(۱)

فاضل هندی هم بر اساس همین پارادایم به رابطه مردم و حاکمان اسلامی در آرا و آثار خود پرداخته است. در این نگاه، حاکمان اسلامی بر اساس هر یک از شئون سه‌گانه پیشوایی دینی، ولایت قضایی و رهبری سیاسی – اجتماعی، مسئولیت‌های خاصی را در قبال مردم بر عهده دارند و موظف هستند اولاً، احکام و مقررات دینی آنان را در زمینه اصول اعتقادی و فروعات عبادی و معاملاتی تبیین کنند و ثانیاً، امور ملکی، آنان از قبیل تجهیز عساکر، جبا‎یث اموال، نصب حکام و… را تدبیر نمایند.^(۲) همچنین مرحوم هندی در «کشف‌اللاثام» می‌نویسد: حاکمان از باب وجوب سیاست العباد و حکم به ما انزل الله و انصف مظلوم از ظالم باید قضاوت و داوری را در میان مردم عهده‌دار شوند.^(۳)

مردم نیز متقابلاً موظفند در امور دینی و دنیوی خود از حاکمان بر حق پیروی کرده، آنان را مقتدای خویش قرار دهند، از این رو طبیعی است که در

اولین قدم باید آنان را بشناسند.

فاضل هندی می‌گوید: «بدان که حق- سبحانه و تعالی- انس و جن را نیافریده، الاّ از جهت آنکه عبادت او کنند و عبادت موقوف است بر دانستن طریق عبادت و بر شناخت حق تعالی که معبود است» و شناخت حق تعالی و طریق عبادت متوقف است بر ارسال رُسل و تعیین جانشینان معصوم ایشان، لذا «شناخت حق تعالی کما ینبغی و معرفت طریق عبادت او بر شناخت موقوف است»؛ از این رو است که می‌گوییم «شناخت ایشان جزء ایمان باشد تا آنکه کسی که تصدیق به نبوت نبی خود نکند، مؤمن نباشد و بر معرفت و عبادت او اعتماد نباشد… چه حق- عزوجل- رسل فرستاده که شناخت و طریق عبادت او را از ایشان اخذ کنیم… و این طریق مخصوص زمانی دون زمانی نیست، بل از ابتدای خلق ثقلین تا انقراض ایشان می‌باید که معارف الهیه و طریق عبادت را از انبیا اخذ نموده تا مستوجب نجات باشد.»^(۴) پس از شناخت حاکمان الهی، وظیفه بعدی مردم آن است که در امور دینی و ملکی و حتی امور عادی، آنها را امام و مقتدای خود قرار دهند و از آنها اطاعت کنند و با ایشان مخالفت نکنند.^(۵) زیرا اطاعت از چنین رهبرانی به حکم «طبیعوالله و اطیعوالرسل و اولی الامر منکم» بر همه امت واجب شده است.

در عصر غیبت ائمه معصوم(ع) نیز مردم از هدایت و اصلاح آنان بی‌نیاز نیستند، لذا ایشان به انحای گوناگون مردم را رهبری خواهند کرد؛ از جمله آنها این است که علما و فقها در عصر غیبت موظفند به نیابت از ائمه معصوم(ع) معارف دینی و معالم عبادی را بیان کنند و مردم نیز وظیفه دارند که در اخذ معارف از آنان تقلید نموده، به فتاوی‌ای ایشان عمل کنند.^(۶) زیرا ائمه امور شرعی مردم از قبیل تولّی حکم و قضا در میان ایشان بر ائمه واجب بوده، در عصر غیبت ایشان بر عهده فقهای جامع‌الشرایط فتوا گذاشته شده است.

❖**پی نوشت‌ها در دفتر نشریه موجود است.**

آفاق

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ

آفاق جنگ